

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто джерела фінансування оновлення основних виробничих фондів на промислових підприємствах. Проаналізовано ефективність використання окремих видів джерел фінансування. Запропоновано заходи ефективного залучення інвестицій на основі акціонерного капіталу.

In the article the sources of financing of update of general production funds on industrial enterprises are considered. Efficiency of the use of separate types of sources of financing is analysed. The measures of the effective bringing in of investments on the basis of equity are offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для успішного функціонування промислових підприємств в умовах ринкових відносин вирішальне значення повинне належати відновленню й ефективності техніки й технології, що використовуються. Лише постійне відновлення основних виробничих фондів дозволить підприємствам провадити конкурентоспроможну продукцію, задовольняти попит, що швидко змінюється, пристосовуватися до умов ринкової конкуренції.

Відновлення може відбуватися шляхом часткового відрахування зношування основних фондів, заміни устаткування яке морально й фізично устаріло, і старих технологій у процесі технічного переоснащення й реконструкції виробництва, створення у необхідних масштабах нових і розширення діючих виробництв на якісно новій основі, тощо.

Для промислових підприємств сьогодні особливу актуальність набуває така форма відновлення, як технічне переоснащення й реконструкція виробництва. Серед переваг цього напрямку порівняно з новим будівництвом і розширенням можна виділити такі: скорочення приблизно в 2 – 3 рази середнього строку капітальних вкладень, у 2 рази – середньої тривалості інвестиційного циклу, в 1,5 – 3 рази – строку окупності капітальних витрат, зменшення в 1,5 – 2 рази строку необхідного для створення й освоєння потужностей і т.д. Важливість проведення технічного переоснащення й реконструкції виробництва обумовлена, насамперед, незадовільним технічним станом і технологічною відсталістю більшості наявних основних виробничих фондів, зокрема машин і устаткування, від відновлення, якості й продуктивності яких залежить ефективність виробництва.

В Україні на сьогоднішній день приблизно 40% основних виробничих фондів діють близько 20 років, ще стільки – від 10 до 20 років. Більшість устаткувань промислових підприємств морально зношено, а це означає, що воно не є конкурентоспроможним й не може забезпечувати випуск продукції необхідного рівня якості.

Таким чином, необхідно якомога швидше проводити переоснащення й реконструкцію діючих підприємств, активізувати їхню інноваційну діяльність. Однак на практиці здійснити це не так легко. Згідно досліджень, протягом останніх років спостерігається стійка тенденція скорочення обсягів відновлення основних виробничих фондів підприємств. Так, у промисловості Одеської області коефіцієнт відновлення машин і устаткування за 2004-2007 роки знизився у 10 разів, майже у 3 рази скоротилася кількість впроваджених нових технологічних процесів. До того ж постійно погіршується структура уведеного в дію устаткування: на машинобудівних підприємствах знижується питома вага впровадженого базового технологічного устаткування й збільшується частка підйомно-транспортного, поліграфічного й т.д.

Сьогодні особливу увагу варто приділяти інтенсивному відновленню основних виробничих фондів, а саме заміну діючих машин і устаткування новими, більш ефективними обладнанням.

Негативні тенденції у сфері відновлення основних виробничих фондів промислових підприємств в основному пов'язані з відсутністю необхідних фінансових ресурсів.

Таким чином, для здійснення успішної виробничої діяльності підприємствам необхідно шукати можливі джерела фінансування для відновлення основних виробничих фондів.

Аналіз досліджень і публікації останніх років. Так, існує кілька класифікацій джерел фінансування для оновлення основних виробничих фондів, деякі з яких представлені у працях І.А. Бланка та В.М. Хобти. Відмінності розглянутих у наукових працях класифікацій складаються у виділенні груп джерел фінансування: І.А. Бланк розглядає три групи коштів – позикові, притягнуті й власні, В.М. Хобта розділяє всі кошти на зовнішні й внутрішні [1, с.23; 2, с.42; 3, с.65].

Як основу для дослідження проблеми фінансування основних виробничих фондів приймемо класифікацію І.А. Бланка, тому що вона найбільш проста й та повністю розкриває джерела виникнення інвестиційних коштів.[4, с.12]

Так, відповідно до прийнятої класифікації, всі джерела формування інвестиційних ресурсів можна розділити на три основні групи: власні, позикові, притягнуті.

Серед власних джерел фінансування інвестицій головну роль грає прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків і інших обов'язкових платежів. Частина цього прибутку, що направляється на виробничий розвиток, може бути використана на будь-які інвестиційні цілі. Політика розподілу чистого прибутку компанії ґрунтується на вибраній нею загальній стратегії економічного розвитку.

Другим за значенням джерелом власних коштів є амортизаційні відрахування. Їхній розмір залежить від обсягу використовуваних компанією основних фондів і прийнятої політики їхньої амортизації (використання методу прямолінійної або прискореної амортизації).

Інші джерела з перерахованих власних джерел формування інвестиційних ресурсів у процесі розробки інвестиційної стратегії компанії не слід розглядати, тому що їхнє формування є предметом тактичного або оперативного планування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У періодичній літературі можна знайти велику кількість статей, що стосуються процесу створення акціонерних товариств, однак процес використання акціонерного капіталу як джерело фінансування для відновлення основних фондів практично не визначений. Та незначна кількість статей які розглядають це питання, в основному, аналізують сформовану ситуацію на ринку акціонерного капіталу, і не приділяють увагу шляхам поліпшення його використання.

Залучення акціонерного капіталу як джерело фінансування інвестицій має широке поширення у світовій практиці. Це пов'язано з тим, що за допомогою продажу акцій забезпечується найбільший ефект щодо обсягів залучення коштів. Створення акціонерних товариств в Україні пов'язане з великою потребою в акумуляції коштів для рішення господарських питань.

Однак така здатність акціонерного капіталу може бути реалізована тільки у випадку, коли буде забезпечена привабливість акцій, що випускаються акціонерним підприємством. Досягнення мети акумуляції коштів забезпечується лише у тому випадку, якщо потенційними інвесторами буде ухвалене рішення про придбання акцій і кількість інвесторів стане такою, що ринкова ціна акцій буде нижчою за номінальну, а період часу для одержання необхідної величини коштів – тривалим.

Мета статті. Різноманітність джерел фінансування діяльності підприємства визначає необхідність здійснення порівняльної оцінки ефективності залучення інвестицій для відновлення основних фондів.

Дане питання останнім часом одержало широке поширення в літературі, оскільки стає більше актуальною проблема вибору ефективних і недорогих джерел фінансування для відновлення основних фондів підприємств всіх форм власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед позикових джерел фінансування головну роль звичайно відіграють довгострокові кредити банків. Однак, у сучасних умовах це джерело практично не використовується у зв'язку із кризовим станом економіки.

Емісія облігацій компаній (відповідно до законодавства України вона може бути здійснена у розмірі не більше 25% від суми статутного фонду) також не одержала поки широкого поширення, це пов'язано із нерозвиненістю фондового ринку та невисоким розміром статутного фонду багатьох компаній. Це джерело залучення інвестиційних ресурсів доступне лише компаніям які мають високий розмір статутного фонду [5, с. 9].

Інвестиційний лізинг є однієї з найбільш перспективних форм залучення позикових ресурсів. Він розглядається як один з різновидів довгострокового кредиту, наданого в натуральній формі та до того ж у розстрочку. Жорсткий дефіцит інвестиційних ресурсів, з одного боку, і значна кількість невикористовуваних виробничих об'єктів і устаткування внаслідок економічного спаду з іншого, створюють передумови широкого використання інвестиційного лізингу в інвестиційній діяльності компаній, що розвиваються, і фірм.

Інвестиційний селенг є однієї з нових форм залучення інвестиційних ресурсів, які використовуються низкою компаній Росії та України. Селенг являє собою специфічну форму зобов'язання, а саме в передача власником (юридичними й фізичними особами) прав на користування й розпорядження його майном за певну плату. У якості майна можуть виступати будинок, спорудження, устаткування, сировина й матеріали, кошти, цінні папери, а також продукти інтелектуальної й творчої праці. У закордонній практиці селенг перетворився в один з важливих інструментів фінансування інвестицій у різних сферах бізнесу.

Серед притягнутих джерел фінансування інвестицій у першу чергу необхідно розглянути можливість залучення акціонерного капіталу. Це джерело може бути використане компаніями і їхніми самостійними структурами (дочірніми фірмами), створюваними у формі акціонерних товариств. Деякі компанії вже зараз широко використовують можливості залучення акціонерного капіталу до інвестиційної діяльності (для інвестиційних компаній і інвестиційних фондів аналогічною формою залучення капіталу є емісія інвестиційних сертифікатів).

Для підприємств інших організаційно-правових форм (крім акціонерних товариств) основною формою додаткового залучення капіталу є розширення статутного фонду за рахунок додаткових внесків (паїв) вітчизняних і закордонних інвесторів.

Таким чином, аналіз показує, що із усього різноманіття джерел формування інвестиційних ресурсів при розробці інвестиційної стратегії компанії (фірми) можуть бути враховані лише основні з них: амортизаційні відрахування; прибуток; довгострокові кредити банків; інвестиційний лізинг; емісія акцій.

Отже, розглянемо ефективність використання окремих видів джерел фінансування.

Так, ефективність прискореної амортизації визначається можливістю одержати пільги по податку на прибуток у перші роки після введення в експлуатацію нових коштів праці й тим самим стимулювати їхнє своєчасне відновлення й інвестиції в розвиток виробництва.

Прагнення ж до зниження витрат виробництва й максимізації прибутку зацікавлює керівників підприємств у дотриманні економічно раціональних термінів служби коштів праці. Економічний ефект прискореної амортизації виражається додатковими коштами, що залишаються в розпорядженні підприємства. Однак, слід зазначити, що прискорена амортизація ефективна тільки для рентабельних підприємств [6, с. 14].

Перевагою залучення акціонерного капіталу, у порівнянні з іншими джерелами фінансування є можливість залучення найбільшого обсягу коштів. Однак цей ефект досягається, головним чином, при проведенні правильної політики дивідендів.

Отже, вартість цього інструмента фінансування визначається розміром частки дивідендів які виплачуються в обсязі прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, а так само витратами, пов'язаними із проведенням емісії акцій. Тобто, залучати акціонерний капітал ефективно у випадку, якщо прибуток, що залишається після всіх виплат у розпорядженні підприємства перевищує розмір всіх витрат із залучення акціонерного капіталу і є достатнім для подальшого розвитку виробництва.

Відмінна риса банківського кредитування вбачається в наданні у певний момент часу підприємству суми абсолютно ліквідних коштів, достатньої для покупки необхідного йому устаткування і його установки. Тобто одержавши кредит, підприємство практично відразу ж може починати виробництво продукції на власному новому обладнанні. Крім того, залучення позикового капіталу у вигляді кредиту приводить до підвищення ефективності власного, тобто спрацьовує ефект фінансового важіля (леверіджа) [7, с.3; 8, с.14-20].

Однак у той же час використання кредитів здійснюється на платній основі й приводить до збільшення витрат на виробництво у зв'язку зі збільшенням собівартості на величину виплати відсотків за кредит, підвищує залежність підприємства від зовнішнього середовища, нестійкість і ступінь ризику.

Перевагою застосування лізингу як джерела фінансування, у порівнянні з банківським кредитуванням, є можливість придбання необхідного устаткування без одноразової повної оплати вартості майна, а також у зниженні оподаткованого прибутку підприємства (тому що лізингові платежі ставляться на собівартість зробленої продукції) і т.д [9, с. 32-40].

Критерієм ефективності використання лізингу є така його вартість, яка б не перевищувала вартість банківського кредиту [10, с. 17].

Таким чином, на підставі наведених доводів і обґрунтувань підприємства можуть вибирати найбільш оптимальні для себе варіанти залучення інвестиційних коштів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Використання всіх названих джерел фінансування при належному законодавчому регулюванні дозволить сформувати ефективну систему відновлення основних фондів підприємств, поліпшити їхнє фінансове становище, а отже стабілізувати економічне й політичне положення України в цілому.

Отже, при виборі джерел фінансування для відновлення основних фондів варто орієнтуватися на законодавче регулювання використання цих джерел, тому що деякі інструменти фінансування можуть бути ефективними лише при вдосконаленні законодавчих актів.

Наприклад, можливості фінансування за рахунок амортизаційного фонду визначаються діючою системою нарахування амортизації. Введення ж нової системи амортизації в Україні не забезпечує поліпшення умов відтворення, оскільки методи нарахування амортизації, що застосовуються є різновидом прискореної амортизації. А такий вид амортизації вигідний лише для рентабельних підприємств, тому що у збиткових підприємствах при застосуванні цього методу спостерігається тільки штучне завищення збитків.

Крім того, уведений ще й податок на прибуток підприємств, отриманий за рахунок зниження коефіцієнта до норм амортизації, тобто з одного боку у результаті зниження коефіцієнта до норм амортизації підприємства збільшують виплати податку на прибуток, а з іншого боку – платять податок, що ще більше зменшує коштів підприємств на відновлення основних фондів [11, с. 15].

Таким чином, на сьогоднішній день фонд амортизаційних відрахувань не задовольняє потреби підприємств у розвитку. Тому для ефективного використання амортизаційного фонду необхідно внести суттєві зміни в законодавство України.

Залучення інвестицій на основі акціонерного капіталу сьогодні також не ефективно, тому що в акціонерних товариствах неприваблива дивідендна політика, недостатньо коштів для проведення нової емісії акцій, а, крім того, обмежене коло потенційних акціонерів, досвід яких підказує, що безліч акціонерних товариств виявляються фіктивними й, вклавши гроші в акції можна збанкрутувати, тобто спостерігається низький рівень довіри до цього виду внесків.

Таким чином, щоб акціонерний капітал став ефективним видом інвестицій, керівникам підприємств необхідно змінювати свою дивідендну політику, покладаючись, насамперед на інтереси потенційних інвесторів, не забуваючи звичайно й про цілі залучення цього капіталу, тобто про розвиток підприємства. Можливо, у законодавчих актах необхідно також передбачити певні регулятори діяльності акціонерних товариств відносно їхньої дивідендної політики.

Банківські кредити як джерело фінансування інвестицій у відновлення основних фондів у цей час практично не використовуються, оскільки національна банківська система практично не передбачає надання довгострокових кредитів.

Така ситуація збережеться й надалі при відсутності макростабілізації.

Потенційним джерелом фінансування у відновлення основних фондів за певних умов може стати лізинг. Усі специфічні особливості цього джерела фінансування дуже добре підходять для нинішнього стану підприємств України: устаткування можна одержати відразу, оплачувати вартість послуги частинами у різний час і в різних сумах, по закінченню терміну дії договору лізингу устаткування можна викупити й т.д. Однак більше широке й ефективне використання цього джерела можливо також при вдосконалюванні чинного законодавства, що стосується питань регулювання лізингових відносин [12, с.3-15].

Таким чином, тільки при вдосконалюванні законодавчих актів всі розглянуті джерела фінансування зможуть ефективно використовуватися для відновлення основних фондів.

Література

1. Хобта В.М. Керування інвестиціями: механізм, принципи, методи: Навч. посіб. – Донецьк: ІЭП НАН України, 1996. – 87 с.
2. Хобта В.М., Гайдук В.А. Проблеми й перспективи розвитку лізингу в Україні: Монографія. – Донецьк: ІЭП НАН України, 2000. – 68 с.
3. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. – К.: ІТЕМ ЛТД, Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. – 92 с.
4. Бланк І.А. Основи фінансового менеджменту: Монографія. – К.: Ника-Центр: Эльга, 1999. – 97 с.
5. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства: Навч. посіб. – М.: Екоперспектива, 2006. – 65 с.
6. Орлів С. Система амортизації й самофінансування підприємств // Бизнесинформ. – 2007. – № 13-14. – С.51.
7. Вишневський В., Липницький Д. Про новий порядок амортизації основних фондів // Економіка України. – 2007. – №3. – С. 3-14.
8. Ревенко А., Караван М. Використання основних фондів промислових підприємств // Бизнесинформ. – 2008. – № 13-14. – С. 14-20.
9. Черевко Г.В., Хвiртка Г.Б. Лізинг: реалії, проблеми, перспективи // Фінанси України. – 2009. – №2. – С. 32-40.
10. Липина С. Дивідендна політика підприємства // Бизнесинформ. – 2007. – №23. – С. 17.
11. Малишенко К. До питання про ефективність лізингу в Україні // Економіка, фінанси, право. – 2006. – №3. – С. 15.
12. Орлів О.О., Рясних Є.Г. Що заважає розвитку лізингу в Україні // Фінанси України. – 2008. – №7. – С. 3-15.